

Nyréns Arkitektkontor

Fatburen 1, Stockholm - Söderhallarna
En utvecklingsstrategi

2018-03-29 rev. 2020-09-28

Fatburen 1, Stockholm - Söderhallarna

Dokument för en utvecklingsstrategi

Beställare: Atrium Ljungberg genom Angelica Källsten

Uppdragsansvarig: Urban Nilsson,
bebyggelseantikvarie

Handläggare: Maria Wannberg, byggnadsantikvarie och
Marcus Ängeby, byggnadsantikvarie

2018-03-29 rev. 2020-09-18

Omslagsbild: Ortofoto, Stockholm stad.

Bild sid 4: Fotograf Göran Fredriksson, SSM.

Innehåll

Inledning	4
Postmodernismens arkitektur	6
Exteriörer	9
Postmodernismens ljusgårdar	12
De publika rummen	15
Kommunikation	18
Estetiska ideal	19
Konstverk	21
Konstnärer och formgivare	23

Inledning

I detta dokument pekar vi på de kvaliteter att tillvara när fastigheten utvecklas såväl på stadsbyggnadsnivå som på byggnadsnivå exteriört och interiört. Detta inledningskapitel avslutas med ett allmänt resonemang dels kring hur förlorade kvaliteter kan nytolkas, dels att varsamhet mot de kulturhistoriska kvaliteterna ska iaktas i samband med att fastigheten utvecklas.

Fatburen 1 - Söderhallarna i Stockholm - En utvecklingsstrategi

Bakgrund

Fastighetsägaren Atrium Ljungberg AB har lämnat in en förfrågan om planbesked till Stockholms stadsbyggnadskontor som syftar till att utveckla fastigheten Fatburen 1. I samband med det avser ALAB att låta göra dels en kulturmiljöutredning av platsen, dels ett kulturhistoriskt strategidokument som underlag för fastighetsutveckling. Kulturmiljö-utredningen ska fungera som ett neutralt planeringsunderlag medan strategidokumentet pekar på kulturhistoriska kvaliteter att ta tillvara den fastighetsutveckling som ALAB har för avsikt att genomföra.

Eftersom fastigheten är relativt sentida har Stockholms stadsmuseum ännu inte klassificerat den med hänsyn till dess kulturhistoriska värde. Däremot är museets preliminära bedömning att Fatburen 1 representerar ett högt kulturhistoriskt värde.

Närmast ska strategidokumentet fungera som kunskapsunderlag och inspiration i det skissarbete som kommer att genomföras i de parallella uppdrag som ALAB avser att bjuda in ett antal arkitektkonstellationer till.

Södra stationsområdet, Medborgarplatsen och kv. Fatburen 1

Kvarteret med anslutande torg, gator och park byggdes och anlades vid Medborgarplatsen vilket är den punkt där Södra stationsområdet når fram till stenstaden. Saluhallshuset gör med sin arkitektur anspråk på att vara en märkesbyggnad vid Medborgarplatsen som i sig är ett torg av symbolisk betydelse både genom Medborgarhuset och genom att det i likhet med Sergels Torg är en plats för opinionsyttringar. Både Medborgarhuset och Söderhallarna är tillgängliga för allmänheten och bidrar på så sätt till att upprätthålla Medborgarplatsen som ett viktigt offentligt rum i staden. Kvarterets byggnader är med sin postmodernistiskt lekfulla arkitektur dessutom exponenter för sin tids största, samlade stadsbyggnadsetapp i innerstaden – Södra stationsområdet. Trots att produktionsvolymen i byggandet var förhållandevis blygsam vid denna tid förverkligades Södra stationsområdet utifrån en tydlig idé om att komplettera innerstaden med tät bebyggelse. Förutom att ny byggbar yta frigjordes när det forna spårområdet togs ur drift blev det dessutom möjligt att skapa många nya kopplingar på Södermalm eftersom den barriär som spårområdet utgjort kunde överbryggas.

Kv. Fatburen 1

Kvarteret Fatburen 1 består av två stora byggnader som länkas samman av en överglasad gata. Miljön runt kvarteret är varierad med en sida som åt väster vetter mot Fatbursparken; två sidor åt söder och öster som utgör torg med det stora gångtrafikflödet till Södra station samt åt söder en terrassering till lägre nivå västerut och Söderledstunnelns mynning åt sydost.

Byggnaderna uppvisar avsevärda interiöra kvaliteter som i stor utsträckning har bevarats sedan uppförandet. Dock har ändringar gjorts under årens lopp som styrs av praktiska skäl eller p.g.a. skiftningar i smak. Därför har kvaliteter dolts eller tagits bort vilket sänker interiörens kulturhistoriska- och arkitektoniska värde.

Strategidokumentets innehåll – yttre miljö, exteriör och interiör:

- Med utgångspunkt i historien
- Att ta tillvara befintliga kvaliteter
- Att återskapa, nytolka och utveckla befintliga kvaliteter
- Att göra tillägg
- Att undvika negativ inverkan på riksintresset Stockholms innerstad
- Känslighets- och tålighetsanalys inför förändring
- Rekommendationer
- Sammanfattning

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

Kvaliteter att nytolka och utveckla i uterummet

I det fall en förslagsställare, inom det parallella uppdragets ram, vill pröva att bygga till befintliga volymer vill vi understryka följden av en sådan åtgärd:

- Åtgärden kan komma att minska fastighetens kulturhistoriska värde avseende det nära stadsrummet.
- Åtgärden kan komma att minska fastighetens kulturhistoriska värde avseende byggnadernas exteriörer.

I det fall förslagsställaren vill pröva påbyggnad:

- Åtgärden kommer att ha en påverkan på innerstaden sett på distans och riskerar därmed att skada riksintresset Stockholms innerstad.
- Åtgärden kan komma att minska fastighetens kulturhistoriska värde avseende byggnadernas exteriörer.

Uttryck för riksintresset att ta hänsyn till är exempelvis:

- 1900-talets bebyggelseutveckling
- Stadens silhuett

Kvaliteter att nytolka och utveckla i bebyggelsen

I det fall uppenbara kvaliteter gått förlorade - t.ex. monumentaltrappan och den konstnärliga utsmyckningen i björkhallen – kan dessa nytolkas med respekt för ursprunglig arkitektur. I enskilda fall kan t.o.m. en rekonstruktion motiveras.

Känslighets- och tålighetsanalys inför förändring

Förutom att Stockholms innerstad är riksintresse för kulturmiljövården enligt miljöbalken har också Stockholms bebyggelse klassificerats av Stockholms stadsmuseum. Hur detta skydd ska tolkas framgår i den kulturmiljöutredning som Nyréns också arbetar med och som kommer under april 2018. Där presenteras en känslighet- och tålighetsanalys inför förändring där viktning mellan olika kvaliteter görs. Analysen kan fungera som underlag för fastighetsägarens och förslagsställarens prioritering mellan kulturhistoriska kvaliteter.

Postmodernismens arkitektur

Den postmodernistiska rörelsen började på 1960-talet som en reaktion på vad som ansågs modernismens stora misslyckande. Den ideologiskt präglade internationella stilen hade, tyckte man, skapat uppbrutna och bildominerade städer och otrygga och ogästvänliga boendemiljöer. Den hade stelnat i sin form, upprepande sämre kopior av de stora modernisternas centrala verk.

Brytningen med modernismen och det nyväckta intresset för arkitekturhistorien öppnade för ett dekorerande och ett historiskt refererande som inte hade tillåtits under modernismen. När 1980-talets dekorationslust gick övergick i 1990-talets mer sakliga nyfunktionalism blev domen ibland hård mot de mer ytliga eller mindre inlevelsefulla yttringarna. Ett exempel är utbyggnaden av Södra Stationsområdet i Stockholm åren 1981-92, som arkitekturhistorikern Fredrik Bedoire år 1998 i *En guide till Stockholms arkitektur* kallade "ett monument över postmodernismen som en stadsbyggandets lekstuga".

Postmodernismen var mångfacetterad och de historiska referenserna mångtaliga. Jugenperioden utgjorde tydlig inspiration men även klassisk arkitektur och art deco influerade. Charles Jencks beskrev det som "en kontextualism såväl som ett rikt arkitekturspråk baserat på metaforer, historiska bilder och kvickheter".

På 1980- och 90-talet förekom både dekonstruktivistisk arkitektur, med förvrängda och upplösta former som bröt mot modernismens geometriska uppbyggnad, och vad som kan tyckas vara motsatsen: arkitektur som

tydligt var inspirerad av rysk konstruktivism, Bauhaus och holländska De Stijl (framförallt Piet Mondrians kompositioner med rätvinkliga geometriska former och klara grundfärger) från 1910- och 20-talen.

Klassicismens symmetri präglade arkitekturen som i vissa fall också var en lek med dess uttryck, som i Michel Graves asymmetriska symmetri. Därtill fanns den s.k. "high-tech"-arkitekturen, med mycket stål, glas och synliga installationer, och en nyfolklig och nyregional arkitektur som Ralph Erskine kan sägas tillhöra med sitt laborerande med timmer, tegel och takformer.

Vasamuseet och Globen som exempel

Globen och Vasamuseet invigdes 1989 respektive 1900 och representerar olika varianter på postmodernismen, båda präglade av postmodernistiska teorier och historiska förebilder.

Vasamuseet ritades av arkitektkontoret Månsson & Dahlbäck. De gav byggnaden en flora av symboler som gör den i hög grad platsspecifik. Symboliken är både avancerad och enkel. Till det av avancerade hör att byggnaden ser ut att kantra likt skeppet gjorde. Byggnadens placering mot Kyrkogårdsberget och dess alla veck uttrycker hur klippan har stoppat den från vattnet inrusande skeppsvålnaden. Rummet runt Vasa är medvetet upplöst och det dramatiskt presenterade skeppet är på samma gång vålnad och vrak. Till det direkta symbolerna hör byggnadens likhet med båtskjul och fartygsstäv och kopian av Vasas rigg som tycks

skjuta upp ur taket. Byggnaden är dekonstruktivistisk med sin uppbrutna och varierade byggnadskropp. De faluröda och svartfärgade träpanelerna och de falsade plåttaken kopplar till regionalism och folklig byggnadskultur. Byggnadens starka egna karaktär och mångbottnade symbolism syftar till att ge byggnaden och närmiljön ett *genius loci*.

Globen med arena, hotell, kontorshus och galleria ritades av arkitektkontoret Berg. Arkitekturen är oblygt inspirerad av rysk konstruktivism från 1920- och 30-talen, kanske främst Iakov Chernikovs experimentella teckningar. I motsats till Vasamuseet är anläggningen uppbyggd av konstruktivismens rymdgeometriska figurer och pelar-balkkonstruktioner. Likt Aldo Rossis byggnader är arenan ett monument skapat utifrån den enkla uppförstorade formen, som i det här fallet ger platsidentifikation och platskaraktär åt en hel stad.

Ovan till vänster: Globen arena med sin karaktäristiska knallröda färg som med den tidstypiska blå är en omisskännlig vy.
Till vänster: En av flera entréer, här tydliggjord med den knallgula kakelportalen och den överstora numreringen.
Ovan: Vasamuseet på Djurgården, ett unikt byggnadsverk för ett unikt objekt.

Exteriörer

Arbetet med Saluhallshusets och kontorshusets volymer och fasader engagerade arkitekten Bo Kjessel åtminstone från 1982 och tio år framåt. Uppdraget kom från stadsbyggnadskontoret i form av Jan Inghe-Hagström. Först utreddes Saluhallshusets placering. Förutsättningarna var att det skulle ligga i anslutning till det gamla salutorget Södra Bantorget, Medborgarplatsen sedan 1940. Ganska snart beslutades att den skulle förläggas intill det nya huvudstråket mellan Medborgarplatsen och Fatbursparken. Skisser från 1983 visar en saluhallsbyggnad med huvudentré mot Medborgarplatsen men som i övrigt vänder sig mot Fatburstrappan i norr. I söder är den sammanlänkad med en ”offentlig byggnad”, d.v.s. det som blev Björkhallshuset. I skisserna annonseras funktionen saluhall tydligt i exteriören i ett stort bågformat glastak som trappar ner mot Fatburstrappan.

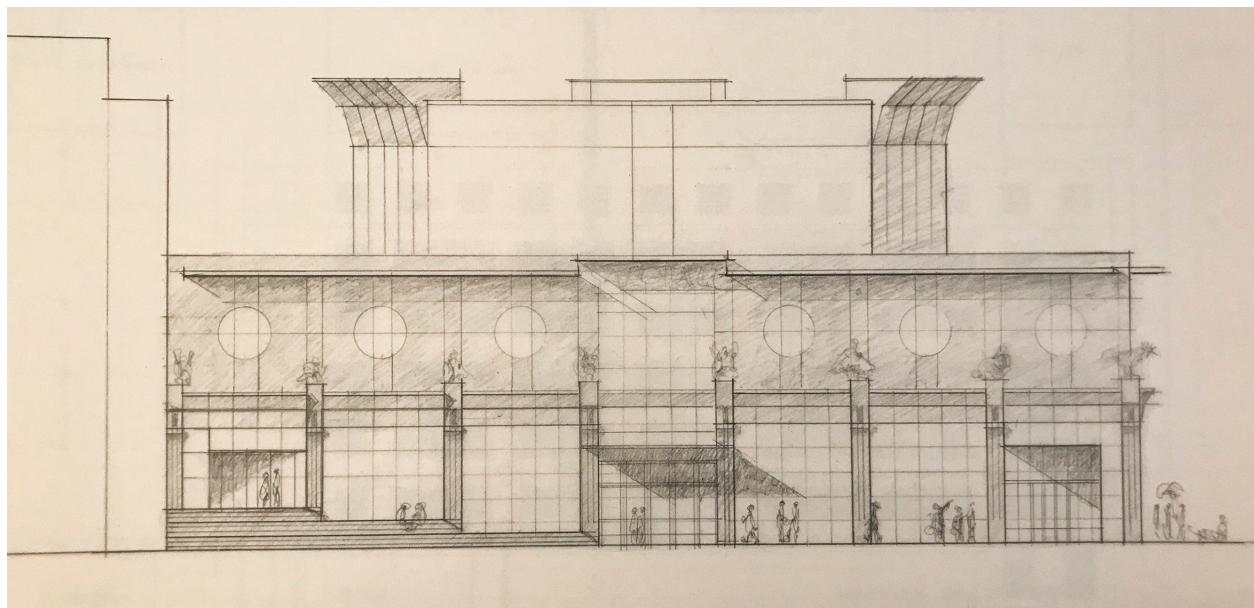
Björkhallshuset och Saluhallshuset i presentation från omkring 1990. I stort motsvarar bilden resultatet även om detaljeringen i viss utsträckning skiljer sig mot de färdiga byggnaderna.

Skiss från 1983.
Byggnaderna sedda från
Medborgarplatsen.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

Saluhalls-
huset i en skiss
från mitten av
80-talet.

I mitten av 1980-talet ersatte Bo Kjessel den uppbrutna, glasade byggnaden i tidigare skisser med en kvadratisk sammanhållen, låg volym som tydligare orienterades mot Medborgarplatsen. Byggnaden i skisserna bär stiliserade drag hämtade från den kinesiska pagoden. Fasaderna i skisserna utgörs av en liggande och utsträckt rektangel med en serie runda fönster i dess övre del. Högt över fasaden höjer sig saluhallshusets oktagon med pagodens uppvikta hörn. På bottenvåningens rad av pilastrar står skulpturer likt kinesiska lejonhundar på vakt. En mängd skisser och akvareller från tiden visar Kjessels intensiva arbete med volymen och detaljeringen. Verkligheten gjorde sedermera avtryck. Det var under en tid oklart om

projektet ens skulle genomföras, oron fanns att det skulle sluta med en enkel kontorsbyggnad. Resultatet blev att byggnadens och saluhallshusets planyta minskades och att byggnaden fick ytterligare en våning innehållande kontor och butiker. Som en konsekvens krympte den åttkantiga glasvolymen, fasaderna tappade sin tydliga horisontalitet den åttkantiga glasvolymen något av sin monumentala verkan.

Några av Kinas mest besökta tempelbyggnader: Shibaozhai, Shaolin och pagoden i Fogong från 1000-talet.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

En av många skisser på fasadutformning av Saluhallshuset och Björkshallshuset. Här den sammanbindande glashallen, benämnd Tjärhovsgränd, sedd från Västgötagränd.

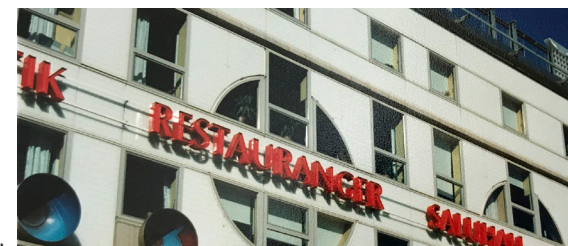
Skiss på Björkshallshuset och Saluhallshuset sedda från Medborgarplatsen. Färg och form (Saluhallshuset) med inspiration från pagoden.

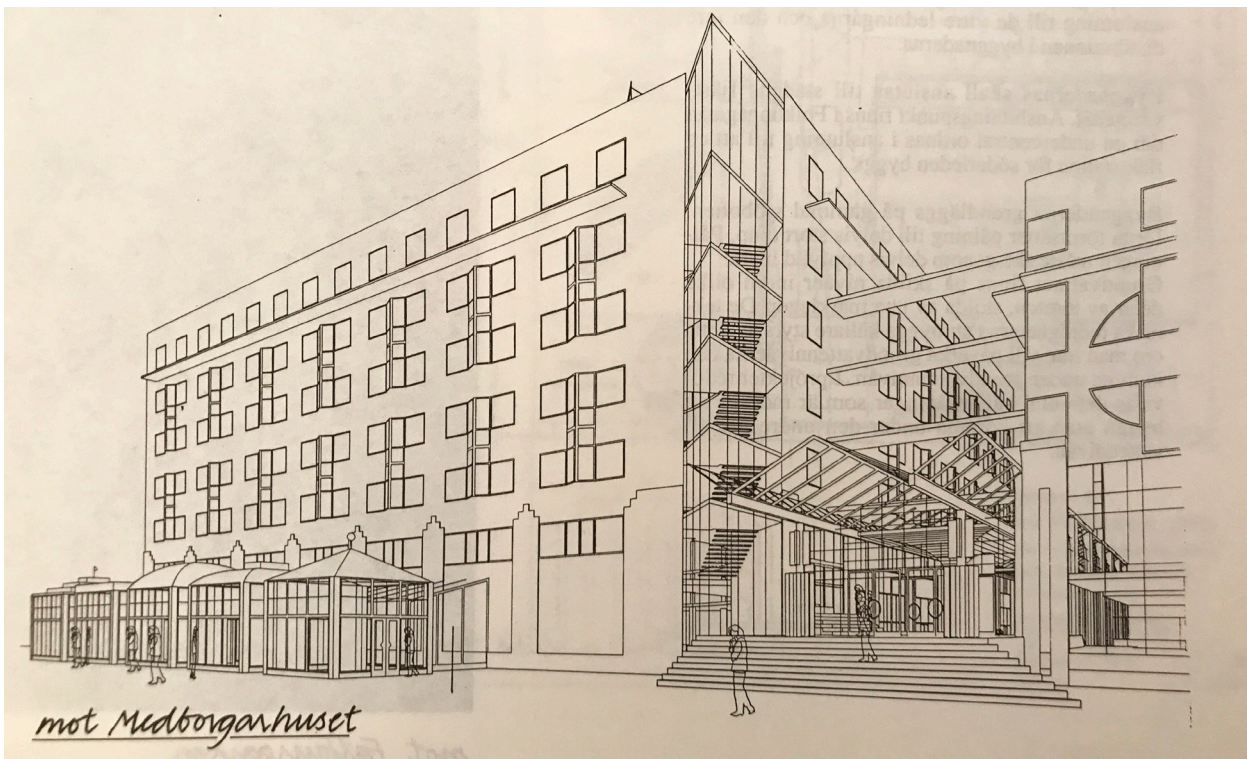

Ovan: Kjessels skisser visar många alternativ för saluhallsentréns utformning. I flera skisser är entrén markerad med en ett glasparti upp till takfot och har ett utskjutande, rakt skärmtak. Slututförandet består av en karusell dörr i en rund, rödlackerad och utskjutande volym.

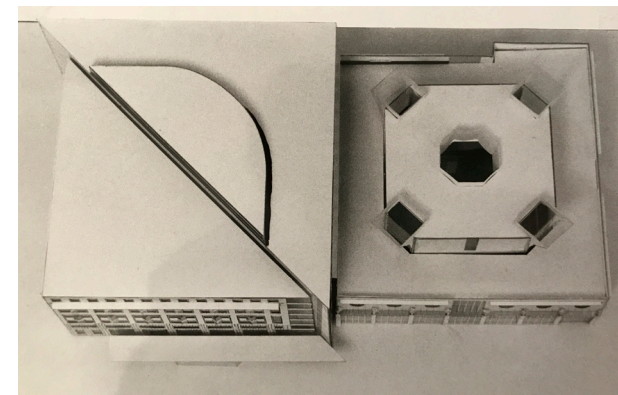
Ovan t.h: Saluhallshusets fasader är släta med tunna profiler och har överlag ett lätt uttryck. Rektanglarna skjuts över fasaden likt de traditionella japanska dörrskärmarna i rispapper med rektangulär indelning.

T.h: Neonskyltningen på Saluhallshusets fasad mot torget tillkom ett par år efter invigningen 1992, en parallell till neonskyltningen vid Centralplan och Stureplan från 1930-talet och framåt.

Björkshallshuset nära ett slutgiltigt utförande. Byggnadens invändiga diagonal manifesteras i en utskjutande glasspets i hörnet mot Medborgarplatsen. Det är ett ofta förekommande, dekonstruktivistiskt motiv från tiden. Influensen amerikansk art deco är tydlig i trappans pelare och skärmtak (t.h. i bild, trappan är för övrigt en pendang till Medborgarhusets monumentaltrappor), fasadens pilasterar och paviljongerna mot Medborgarhuset. Dessa drag blev dock mer nertonade i den färdiga byggnaden.

En relativt tidig modellbild av byggnadernas tak. Den mycket framträdande diagonala indelningen av Björkshallshuset uttrycks i en skalförskjutning mellan dess nordvästra och sydvästra del. Diagonalen gör även avtryck i björkshallens plan. I det slutgiltiga utförandet blev byggnadens volym mer sammanhållen och diagonalen inte lika tydlig.

Modellbild av Björkshallshusets fasader som visar på fönstersättningen som en lek med geometriska former.

Postmodernismens ljusgårdar

1980- och 90-talets stora intresse för den traditionella europeiska staden visar sig i de ofta förekommande gårdarna och gångarna som givits karaktär av överglasade torg och gator. Mycket omsorg har lagts ner på dessa inre platser och de har givits en genomarbetad detaljering och påkostade material. Det gör att de utgör en av de främsta kvaliteterna från tiden och ett kulturhistoriskt arv att vårda. Ofta har de inretts för vistelse genom sittvänliga trappor, parkmöbler, konst och grönska. Vackra överglasade gårdar och gångar finns i exempelvis Cityterminalen, Klarahuset vid Drottninggatan, Ladugårdsbron 12 vid Blasieholmstorg, Neapel 3 i Värtahamnen, Sturegallerian, SKL-huset vid Hornsgatan och kv. Svalan 9 vid Klara kyrka. En sådan miljö fanns i Hösten 22 som revs för några år sedan. Gången i Södra stations stationshus (Stadens dike 7) har påverkats av ett nytt bjälklag ovanför gatuplan.

En av ljusgårdarna i Sturegallerian.

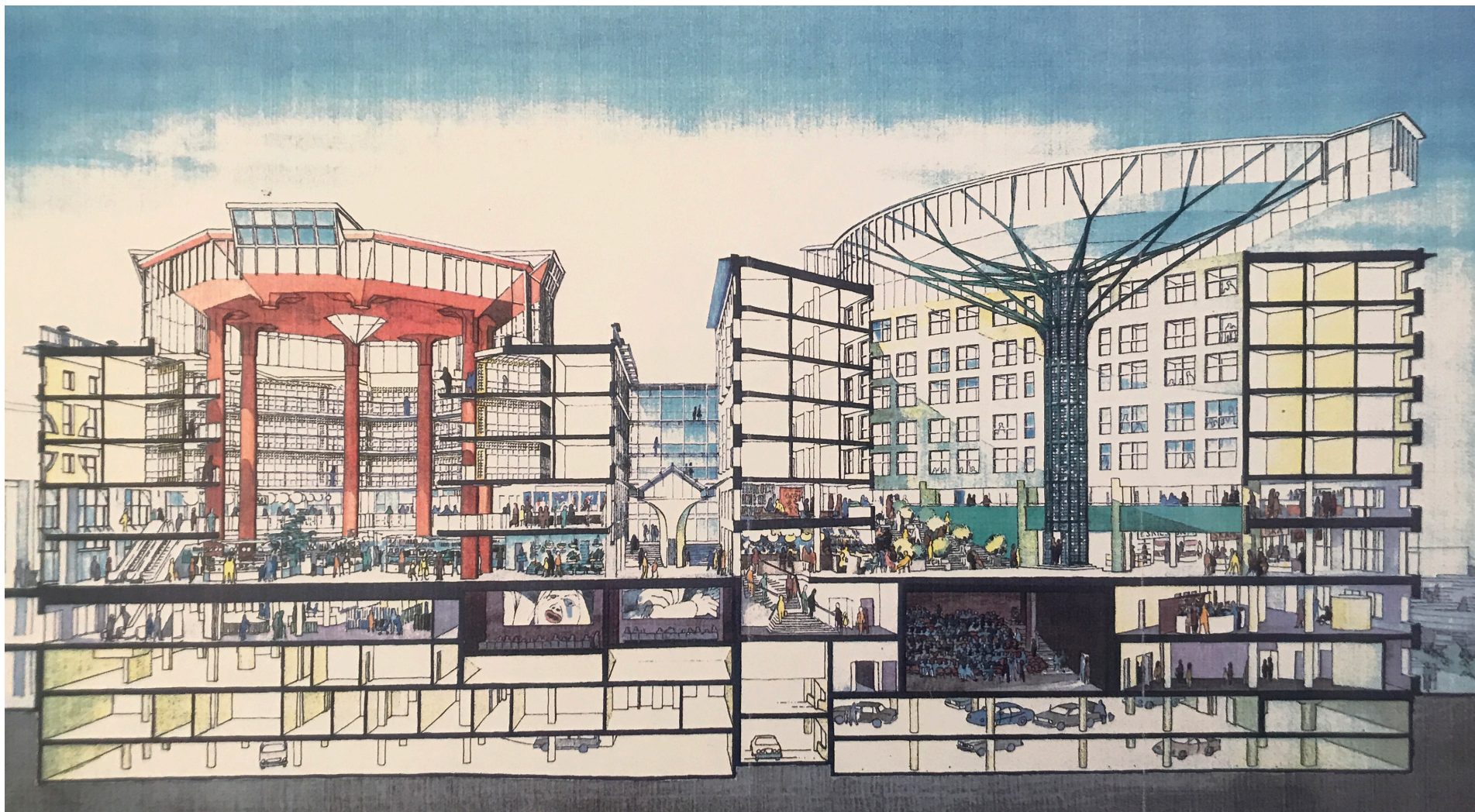
Kv. Neapel 3 i Värtahamnen (bl.a. Hotell Ariadne).

Ljuskård i SKL-huset vid Hornsgatan. Bild från Arkitektur årgång 1989.

Ljuskård i Klarahuset (kv. Hägern Större) vid Drottninggatan. Bild ur Arkitektur årgång 1990.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

I genomskärning framträder Saluhallshuset och Björkallshusets skilda karaktärer. Saluhallshusets röda pelare som omsluter det intima rummet och björkallens öppna rum och stora stålträd som bär glastaket. Illustration Bo Kjessel arkitektkontor.

De publika rummen

Saluhallshuset

Från Medborgarplatsen ligger huvudentrén till saluhallshuset mitt på fasaden mot nordväst. På ömse sidor är fasaden uppglasad och signalerar öppenhet och byggnadens publika funktion. Det första saluståndet är placerat direkt på höger sida när man passerat snurrdörrarna i entrén. På vänster sida ligger ett kafé som har sina sittplatser längs med den glasade fasaden.

I saluhallshusets centrum är en öppen yta där salustånden och butiksdiskarna grupperas mot hörnen. Formen på rummet är en kvadrat som är tvärställd mot byggnaden. Entréerna till saluhallshuset är placerade i kvadratens hörn och på sidorna salustånden. Från norr och Fatburstrappan finns den andra entrén utifrån, den är också kopplad till rulltrappor som leder till galleriet ett plan upp och till nedre butiksplan. Mot björkhallen leder en gång åt söder. Åt norr, vi rulltrappan, finns en entré mot Fatburstrappan.

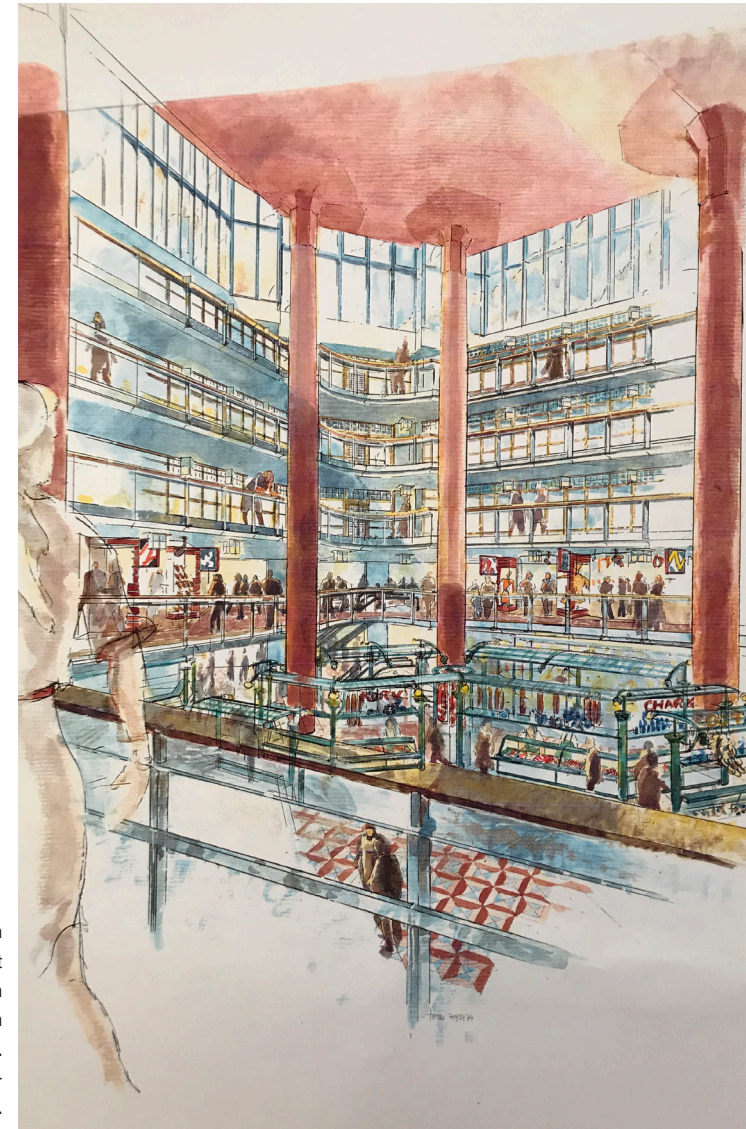
Genom sin sammanhållna form skiljer sig saluhallshuset tydligt mot björkhallens långsträckta diagonal. Rummet ges dock en spänning genom den 45 grader vridna kvadratiske rum som inordnats i byggnadens kvadrat. Båda byggnadernas interiörer har på så vis givits en rörelse som bryter upp de konventionellt utformade byggnadskropparna.

Saluhallshusets rum är intimare till sin karaktär, dels på grund av sin form men till stor del är färgsättningen ett medvetet val för att åstadkomma det. Den varmröda färgen som präglar rummet ger en ombonat karaktär.

Rummet omsluts av höga pelare som bär ett tak som lyfts över en lanternin. Effekten blir att taket omsluter rummet.

Tillsammans med den röda kulören ger den grönbå som finns på metallpartier, en kontrastverkan som också betonar det horisontala. Den gröna kulören återkommer i hela anläggningen och blir en identifikation i de olika utformade delarna. Salustånden har lackats i samma kulör. Det specialritade golvet i terrazzo binder så samman kulörschemat genom att färgerna återfinns i mönstret.

Här ses saluhallen illustrerad från våningsplanet en trappa upp, dit rulltrappan leder. Den röda färgen dominerar rummet och skapar en intimitet trots höjden och volymen. Illustration från Bo Kjessel arkitektkontor.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

Björkhallen

Träslaget björk präglar den stora hallen som är kontorsbyggnadens pendang till saluhallshuset i byggnaden bredvid. Hela vägen upp till tak är björkhallens väggar klädda med paneler av björk, vilket skapar en rum med en ljus och varm karaktär (1). Hallens form är en segmentbåge som skär snett genom byggnaden, från dess nordöstra hörn till dess sydvästra och skapar en rörelse i byggnaden i förhållande till entréer och saluhallshuset i byggnaden bredvid. Saluhallshusets form skiljer sig markant åt med sitt öppna parti i form av kvadrat med rundade hörn.

Mitt i björkhallen löper ett trapphus genom våningsplanen och har entréer från balkongplanen mot sydöst. De glasade trapphusväggarna har en stomme av stål balkar som lackerats grönbå. Samma kulör återkommer på flera ställen, invändigt såväl som utvändigt. Balkarna bildar ett ramverk av stående rektanglar och betongglas (2). Mot taket breder sig sedan balkarna ut radiellt i flera nivåer och skapar så formen av ett träd i den ljusa hallen.

De två hisschakten (3) i vardera ände av hallen har också glasats och vid dem är också trapphusen helt uppglasade. Tillsammans med hallens stora taklanternin förstärks det ljusa intrycket och känslan av rymd vilket bidrar med dagsljus och rumsliga kvaliteter för kontorsplanen som har fönster ut mot björkhallen.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

Björkshallen 1997 när konsten fortfarande finns kvar. Karaktären av torg förstärks av de fritt utplacerade kaféborden. Till höger ses den nedre delen på trapphuset vars stomme och ramverk bildar det stora "trädet" på torget. I fonden ses det norra hissparet i sitt helglasade schakt. Från torget leder trappan upp till balkongplanet, plan ett. Foto: Göran Fredriksson SSM 1997

Trappan upp från torget i björkshallen ledde till övre balkongplan där apotek och SEB har sina lokaler, och mot entrén från Medborgarplatsen. Planteringslådorna är integrerade i trappstegen och har belysningsstolpar med lyktor som i samma utformning återfinns i hela anläggningen. Idag är trappan bortbyggd. Bild från 1997. Foto: Göran Fredriksson SSM

I den ursprungliga utformningen av björkshallen breddade sig en stor trappa i natursten ned till torget från galleriet på våning ett. Trappan var även utformad med sittplatser vilket skapades med integrerade upphöjda sitttor som hörde ihop med stora planteringslådor med gröna växter. I lådorna var en ställning för belysningsarmatur med två hängande kupor monterade. Samma typ av armatur återkommer i hela anläggningen, även utvändigt.

Kommunikation

Att Söderhallarna byggdes ihop med ett kontorshus skapade fler behov av entréer och övergångar. Man kan dra paralleller till nu rivna Slussen snarare än till andra köpcentrum – vart en fotgängare än var kunde man genom en gång, tunnel eller trappa ta sig förbi och bort från trafiken men ändå vara kvar på Slussen. På liknande sätt behöver besökare inte gå ut för att ta sig in via en annan entré för att nå en annan del av de två stora husen. Hissar, trappor, rulltrappor, gångar, spänger och balkonger löser detta. Men precis som med Slussen krävs det en flitig besökare för att hitta alla smarta vägar.

Kärnan i utformningen av Söderhallarna tillsammans med björkhallen är öppenhet och kommunikation och idén var att samhörigheten med Medborgarplatsen skulle vara tydlig, åt båda håll. Saluhallshuset var handel, nyheter och rörelse medan björkhallen stod för torgets egenskaper som en plats att sitta ned, samtala och mötas på. En pausplats i handelns ständiga liv.

Kontorsbyggnaden kallas nu Björkhallshuset men under planering benämndes det kort och gott Kontoret. Det binds samman med Saluhallshuset genom en glasad stor inre hall på entréplan. Den är placerad som en fiktiv fortsättning på Tjärhovsgatan på andra sidan Götgatan och kallades Tjärhovsgränd, för att tydliggöra dess utomhuskaraktär.

Estetiska ideal

Postmodernismen går inte att föreställa sig i svart och vitt. Det är en arkitektur som är intimt förenad med en kulörrikedom som är omiskännlig – gult rött och blått som hos Piet Mondrian, pasteller som i Art Déco och jordfärger från den asiatiska paletten.

Arkitekturen är vid första anblicken asymmetrisk och oregelbunden utan till synes förutbestämd struktur men i själva verket var formelementen ofta hämtade från den klassiska arkitekturens stränga geometri. De starka länkarna till asiatisk arkitektur är tydligt framträdande. Postmodernismens lekfulla relation till arkitekturhistorien är nyskapande. Tidigare stilepokers nytolkningar av en äldre renodlad arkitektur följer dess form och uppdaterar den men håller sig inom dess gränser. Nu upplöses istället gränserna och arkitekturen präglas av ett slags ”blanda och ge”-attityd. Inspirationen är nu inte längre enbart den europeiska traditionen utan den kosmopolitiska tidsandan avspeglar sig i intresset för estetiska uttryck från kulturer i hela världen.

Söderhallarna är närmast ett allkonstverk där arkitekter och konstnärer samspelade för att med sina olika uttryck skapa en livfull helhet. Den arkitektoniska och konstnärliga samkomposition som Söderhallarna med kontorsbyggnaden utgör är ett betydelsefullt bidrag till den postmodernismen inom svensk arkitektur.

Formspråk

De asiatiska influenserna märks tydligast i den specialritade armaturen som återfinns i alla de publika

Överst till vänster: Hängande lyktor på stolpe längs trapppracket vid den stora trappan utomhus. Överst till höger: Den delade trappan upp till balkongplanet i saluhallshuset, med planfondarmatur i samma tema. Ovan: Smårutade glasskivor på vägg i glashallen mellan saluhall och björkhallen. Till vänster: Trappemat med stenskivor på vägg i glashallen. Till Höger: Rockefeller Center, New York. Fotograf Samuel H. Gottscho, 1933. Från PrintCollection.com

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

utrymmena. Det är en lykta, en kub av matt metallram med frostade glas i sidorna. Den övre delen på glaset täcks av ett metallraster med utskuren dekor av kvadrater och trianglar. Kuben avslutas upptill med en hatt. Formen är otvetydigt hämtad från den asiatiska formskatten och ser ut som en liten rispapperslykta. På den stora trappan från Medborgarplatsen sitter en rad lampor, fästade i räcket som givits en pagodliknande form. Räckets skärmar är specialritade och upprepar de geometriska formerna. Armaturen från Emmaboda finns i en mängd varianter och storlekar. De har bytts till nutida armaturer på ett flertal ställen.

En av de karaktäristiska formerna inom Art Deco är trappmotivet. Det återkommer som grafiskt element i den invändiga arkitekturen. Den stora trappan från Medborgarplatsen är en av de komponenter som formmässigt är tydligt förknippat med Söderhallarna. I Björkhallen fanns trappan som en umgängesyta som också var en arkitektonisk komponent.

Ovan: Montering av klockan på taket. Bild Ståhls skyltar. Längst till höger: Flaggorna av metallnät vid den stora entrétrappan. Höger: Logotypen för Söderhallarna. Från soderhallarna.se. Vänster: Ikoniska formelement för Art Deco. Bild www.reviewedringtones.com

Grafiskt tema

Den grafiska profilen för Söderhallarna är tidstypisk och logotypen är nu välkänd för alla boende och besökare på Södermalm. De starka gula och röda, koboltblå och klargröna påminner också om Globen och Globen centrum, som har färgsatts i samma kulörer. Logotypen för Söderhallarna ryms i en kvadrat med bokstäverna omväxlande kursiva och raka, gemena och versala - blandade kulörta med vita på färgade fält och svarta. Den är originell och en utomordentlig representant för sin tid, tydlig i sitt uttryck och enkelhet – och mycket lätt att känna igen. Logotypen fästes även på vajande flaggor av metallnät utomhus men de är borttagna.

När den stora neoklockan på taket tillkom några år efter att Saluhallshuset stod färdigt. Den smälter väl in tack vare formgivningen och färgsättningen. Idag har fasaden en stor mängd skyltar och röda neonskyltar, vilka inte fanns från början.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

Konstverk

“Installation” i Fiskartrappan var ett konstverk av Lennart Clemens. Båten var en skötbåt från Singö, byggd 1902. Den hade använts för strömmingsfiske men också deltagit i den kända Postrodden över Ålands hav. Temat på konstverket anknöt till den fiskrika sjön Fatburen som tidigare låg nedanför dagens Medborgarplatsen.

I ekan fanns skulpturer tillverkade styrophome och glasfiber, av människor sinsemellan oberoende av varandra i olika aktiviteter. En dalmatiner i färd att hoppa i vattnet jämte en man som dyker skapar rörelse i kompositionen. Hela ensemblen är målad i klara, “glada” färger som kontrasterar mot ekans mörka trä. I trådar strålände från ekan nedåt, satt fiskar simmandes under vattenytan.

Den uppsluppna cirkusensemblen var en skulptur som stod på torget, liksom bildandes en kolonn av figurer. Skulpturen var delvis rörlig. Högst upp satt en apa som i sina händer hade två cymbaler som slogs ihop när man tryckte på en knapp längst ned. Skulpturgruppen förmedlades av Lennart Clemens och var en typ av konst som var på modet i London och kallas Animatronic. Okänd konstnär. Konstnären Lennart Clemens beskriver tillkomstprocessen:

Jag hade under en lång tid formgivit ett flertal biografier för SF och andra och blev kontaktad av byggherren och Bo Kjessels arkitektkontor för att hitta en eventuell hyresgäst till den planerade biografen. Det ledde till en närmare kontakt med byggherren som på våren 1992 efter ett flertal möten anlätade mej för

”konstnärlig utsmyckning” av innerhallen. Vi hade ett flertal möten både i Stockholm och i London och diskuterade ett samarbete. Jag blev ombedd att både utarbeta en central fritt hängande installation i hallen och hitta ett antal fristående skulpturer.

Det visade sig att byggherren hade en välbevarad eka (liten fiskebåt) vilket ledde till förslag från oss att göra en installation med båten, segel, människor och hund samt ett antal fiskar. Jag kontaktade 3 unga engelska skulptörer och vi satte upp tillverkningen i en studio i en nedlagd saluhall i London, Shoreditch. Saluhallshuset hade delats upp till ett antal studios för nationella och internationella konstnärer i väntan på re-development. Vi arbetade med detaljerna för installationen med figurer i full skala gjorda av styrophome och glasfiber, slutligen handmålade. Vi gjorde samtidigt ett 50-tal fiskar. Samtidigt, vid ett möte med byggherren i London för att visa vårt pågående arbete bad dom mej att hitta ett par animatronic-skulpturer (som vid den tiden var populärt i England med utställningar i bland annat Covent Garden).

I slutet av sommaren -92 då alla delarna var färdiga skeppades de över till Stockholm. Vi åkte dit för intallation. Installation var mer komplicerad än vad vi räknat med. Den central ekan med innehåll hissades upp med stålvastrar. Från båda sidorna av ekan spände vi tunna vastrar från ekan till handledaren på balkongen och från dom hängde vi fiskarna allt för att skapa en illusion av fiskarfänge.

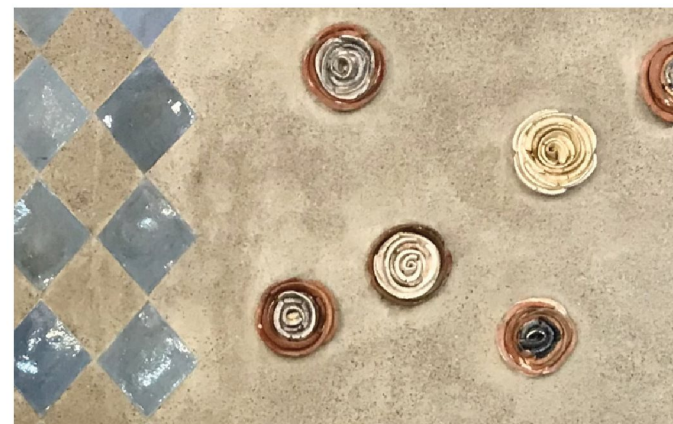
Båda konstverken är borttagna.

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

En omsorg om gestaltning även i detaljerna visas i den konstnärliga utsmyckning som sitter på den västra väggen vid ingången till saluhallshuset från Tjärhovsgränd. Den ofärgade putsade och enkelt rivna väggytan har fått ett nät av glaserade romber i blått och grått med en samling rosor i keramik bredvid. Rosorna har tunna blomblad som sticker ut från väggen, varje ros är individuellt utformad. Färgerna går i naturtoner med vitt, svart och grått. Okänd upphovsperson.

På väggen vid ingången till saluhallshuset från Tjärhovsgränd sitter konstnärlig utsmyckning i keramik. Glaserade plattor i blågrå nyanser bredvid rosor i ben- vita och bruna naturtoner. Okänd upphovsperson.

Konstnärer och formgivare

Henrik Allert

Henrik Allert är en svensk konstnär som jobbar med flera olika uttryck och tekniker, måleri, grafik, skulptur och även glas. Mest känd är han dock för sin naturinspirerade keramik med fåglar som återkommande motiv. Färgskalan drar åt jordfärger, smultna blå, gråsvart och vitt. Han finns representerad på Nationalmuseum, Röhsska museet, Victoria & Albert museum, Svenska ambassaderna i Peking och Kairo m.m. Han har en lång och omfattande produktion och har även gjort en stor mängd offentliga uppdrag - från kryptan i Skara domkyrka till Kustartilleriet i Vaxholm och många banklokaler.

För den kommersiella miljön i Södermalms söderhall blev Henrik Allert kontaktad av Bo Kjessel som ville ha konstnärlig utsmyckning på fasaderna. Resultatet blev de stora halvkloten som pryder fasadens lisener. Motiven hämtades från stjärnhimlen. De utfördes i rostfritt stål för att vara hållbara och dekorerades dess insidor med polyester av samma slag som vid båttillverkning. De målades också med färg avsedd för båtar, för att bli hållbar. Infästningen av kloten i

Hästhuvud i keramik från utställning på Skövde konsthall 2013. Bilder Sveriges radio.

Ripa. Bild Bukowskis auktionshus.

Skulpturer i keramik från utställning på Skövde konsthall 2013. Bilder Sveriges radio.

Verket Hunder 1983, Röhsska museet

Lennart Clemens

Lennart Clemens är också inredningsarkitekt och formgivare och har ritat ombyggnationer och inrett flera svenska biografer som byggdes om under 1980- och 1990-talet. Han var bl.a. ansvarig för Filmstadens inredning i Stockholm 1984. Stilen var postmodernistisk och lekfull med samma tematik i färgsättning som konstverket i björkhallen. Han är verksam i London sedan 1968, f. 1943.

Filmstaden i Stockholm fick en färgstark inredning år 1984 med foajé i blått med randig matta. Silverglänsande plattor på biljettkassorna har dekorerats med kända filmstjärnors ben. Temat med ikoniska filmstjärnor följer i hela foajén. Foto Per-Erik Berglund, ur tidskriften Arkitektur 1985:5.

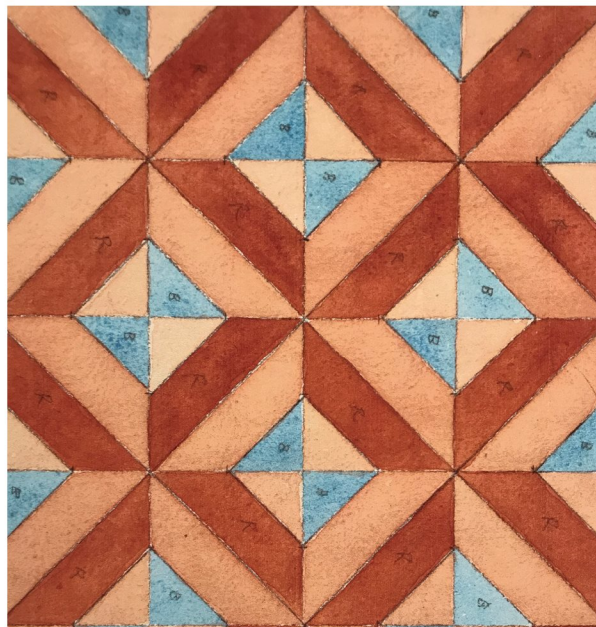
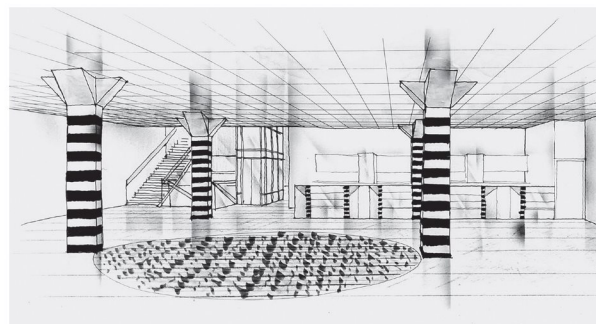

Illustration över golvterrazon som finns i saluhallshuset är ritad av den namnkunnige konstnären och formgivaren Åke Pallarp.

Lennart Clemens gav biografen Downtown i Göteborg ny inredning 1986. Han hade varit inspirerad av afrikansk konst vilket framträder tydligt i denna svartvita skiss. Från bloggen Göteborgs biografer, <https://kinnegbg.wordpress.com/>.

Åke Pallarp

Svensk konstnär, formgivare, grafiker och professor. Känd för sin gestaltning av Stadions tunnelbanestation. Representerad bl.a. på Moderna Museet. Åke Pallarp samarbetade med Carl Nyréns arkitektkontor och senare Nyréns arkitektkontor i många projekt. Han har varit ansvarig för bl.a. väggmålningar och i det stora vattentornet i Jarlaberg i Nacka har han skapat den största fasadmålningen av dem alla (1987). Åke Pallarp var född 1933 och dog 2013.

Åke Pallarps "Elektriska tulpaner" från 1968 kan nästan sägas förebåda postmodernismen i sin utformning. Färgvalen och lekfullheten i kompositionen med sin tvärrandiga lampfot skulle lika gärna kunna vara skapad 1988. Ur Moderna museets samling. © Åke Pallarp/Bild-upphovsrätt 2018

Åke Pallarps och Enno Halleks väggkonst på tunnelbanestation Stadion (1973)

Fatburen 1, Söderhallarna - En utvecklingsstrategi

Nyréns Arkitektkontor
2018